

SPRÅKLIK SAMLING

NR. 1
MARS

1967

8. ÅRGANG

GITT UT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIK SAMLING

Universitetslektor

Finn Erik Vinje:

Rett og galt i Språket

Se side ②

Hans Olav Tungesvik:

"To kald-dusjar"

Se side ⑩

Arbeiderbevegelsen og riksmalet

av Jakob Skauge

side ⑪

NORSK ORDBOK

Av Finn Hødnebø

Mens ordlister sprøytes ut i høpetall, nærmest etter mottoet «hver mann sin ordliste», er det heller lenge mellom hver gang ei god ordbok ser dagens lys hos oss. De to ting skal ikke forveksles. Ei ordliste har til oppgave å fortelle om ortografien, ordas rettskrivning, og den er som kjent mangfoldig i vårt kranglevorne land. Ei ordbok derimot har andre og flere funksjoner og er et resultat av vitenskapelig innsats. Den skal først og fremst gi en oversikt over ordas innhold, betydning og bruk, gjerne også gi opplysninger om opphav, uttale, geografisk forekomst og, om mulig, betydningsforskyvninger.

Mange tror at ei ordbok hovedsakelig skal være en registrant over sjeldne ord og vendinger. For en ordboksredaktør er det dagliglivets ordforråd som står i forgrunnen, det talte så vel som det skrevne. Men bevars, også raritetene skal med. Forresten, hvem kan dømme om ords vekt og skjebne, ord oppstår og ord dør. Det som for oss er sjølsagt og lite å akte på, kan være tapt i neste generasjon. De som har samlet inn ordstoff fra våre eldste informanter vet hvilke rike forråd som stadig glipper en ut av hendene. En sammenlikning med eldre ordbøker og ordsamlinger vil også klart vise avstanden i ordmaterialet mellom tidsepokene. Derfor blir ordboksarbeid et evighetsarbeid, det kan aldri stanse så lenge et språk er «liv laga». Sjøl om det går generasjoner

mellom hver utgave så må innsamlingsarbeidet fortsette uavbrutt, både fra skriftlige og muntlige kjelder.

Vårt land hører ikke til de aller fremste når det gjelder rikdom på ordbøker. Strevet med å samle inn materiale er et langdrygt tålmodighetsarbeid som krever stor offentlig støtte, men bevilgninger til slikt arbeid har det vært skandaløst smått med. Hva vi har, skyldes mest personlig offervilje gjennom et langt liv. En fristes til å framheve våre nordiske naboer som både har fått penger — og pene resultater.

En annen alvorlig vanske for oss er språkkløyvinga. Ennå har vi til gode å få ei stor ordbok som dekker hele spekteret, med kjelder fra det dansk-

Over til side ⑥

Rett og galt i språket

Av Finn-Erik Vinje

Språket utvikler seg, eller rettere: vi utvikler språket, og det som forrige slektledd var galt, kan være rett i dag, sier Finn-Erik Vinje i denne artikkelen.

Heter det *jeg så på de som løp* eller *jeg så på dem som løp*, *vi fikk hver vårt eple* eller *vi fikk hver sitt eple*, *de fikk en premie hver* eller *de fikk en premie hver seg*? Bør det hete *jeg er ikke på langt nær ferdig* eller *jeg er på langt nær ferdig*, *det er ikke tvil om annet* eller *det er ikke tvil om det*? Kan vi skrive *han ble gitt et ur*?

Slike og liknende spørsmål, som etter avisenes innsenderspalter å dømme opptar mange av oss, skal den normative stilistikken gi svar på. Stillærer som på faglig tilfredsstillende grunnlag behandler språkriktighetsspørsmål av denne typen, er en mangelvare i Norge. Den eneste læreboka som gir en noenlunde systematisk framstilling, er Ragnvald Iversens nybrotsarbeid «Norsk stillære i grunndrag» (3. utg. 1946). Boka er utsolgt fra forlaget, og en noe revidert og forøkt utgave skulle være kjærlommen. Ellers gir sjølsagt våre vanlige grammatiske handbøker en del opplysninger, men nærmest som spredte og tilfeldige notiser.

Her i Norden er det særlig svenske som har vært flinke til å gi ut handbøker i normativ stilistikk og språkriktighet. Erik Wallanders «Riktig svenska» (3. utg. 1947) er standardverket, men av andre forfattere fins det en hel rad handbøker av mindre format. Den aller nyeste er Åke Åkerbloms «Modern svenska» (Gleerups forlag) som gis ut i disse dager og som er utgangspunkt for denne kronikken.

For at språket skal fungere som språk, dvs. være tjenlig som kollektivt kommunikasjonsmiddel som setter mennesker i stand til å meddele

seg til hverandre, må alle brukerne respektere en lang rekke konvensjoner innenfor språkfellesskapet. At en uttrykksform er «riktig», vil da som regel si at den er i samsvar med vanlig språkbruk.

ORDSKIFTET OM SPRÅKSPØRS-MÅL kan være hissig og motsettningfylt, ikke minst hos oss. Men i hovedsak er vi likevel enige om hva som er rett og galt, og vi følger de samme reglene. Jeg kan ikke skrive *jeg gav eplet gutten*, heller ikke *jeg gav til ham det*. En så viktig side av språket som ordstillingen rår det altså stort sett enighet om. Det samme gjelder bøyningsformenes syntaktiske bruk. *Fra du, av jeg* godkjennes ikke av noen. For det meste har vi også samme oppfatninger om hvordan et ord skal stavses. Vi skriver alle *sjåfør, garasje, sykkel* (og blir overrasket når våre svenske venner finner vår ortografi «barnslig» eller «komisk»), *kveld*, ikke *kvell, land*, ikke *lann*. Den som er i tvil om skrivemåten av et ord, slår bare etter i ei ordliste — dem er det mange av. Ordlistene gir beskjed også om ords bøyning; her gjør ulike oppfatninger om riktig og galt seg mer gjeldende hos oss enn i andre språksamfunn. Men vi bør ikke glemme at også her er vi som regel enige.

Den «språkforvirring» som det ofte tales om i Norge, er altså likevel ikke så stor. I skrift uttrykker vi oss alle — mer eller mindre elegant — i et nedarvet tegnsystem etter regler som alle, «radikale» eller «konservative», i hovedsak boyer seg for uten protest.

Men språket utviklet seg, eller rettere: vi utvikler språket, og det som forrige slektledd var galt, kan være rett i dag. Dessuten skifter sjølvé normene for våre språklige dommer — fra tid til tid, og fra individ til individ.

Ingen regler for språkbruken er naturligvis *i og for seg* riktige. Den

som vil fastsette normer for språkets bruk, legger ikke fram vitenskapelige fakta. Den dom han avsier, kan være vel motivert og i samsvar med mange andres oppfatning, men ikke desto mindre bare uttrykk for en personlig vurdering.

ORDET SPRÅKRIKTIG har den ulempe at det kan gi en forestilling av at språket er enhetlig, statisk. Men språket er sterkt varierende; termen språkriktig har forskjellig innhold i forskjellige situasjoner. Hver situasjon setter spesielle krav som må tilfredsstilles dersom forfatteren skal oppnå sin hensikt med det han skriver. Lykkes han å fylle disse krav, er hans framstilling språkriktig. Språkriktighet er altså et ytterst relativt begrep.

Egentlig bør vi ikke tale om «rett» og «galt» — heller om høvelig og ikke-høvelig (hensiktsmessig — ikke-hensiktsmessig) språkbruk. Den normative stilistikken skal klargjøre hva som er det høvelige uttrykket i konkrete situasjoner, det som mest effektivt formidler forfatterens tanker. Den som skal gi regler, får prøve å holde sin subjektivitet i tømme ved å bygge sine meninger på iakttakelser av språkbruket i ulike miljøer og fordomsfritt studere språkets funksjonsmåte. Skråsikre dommer bør unngås. Med økt kjennskap til språkets funksjonsmåte øker forståelsen for uttrykksformer som ellers vil bli sett på som klanderverdige avvik. Vår innstilling blir mer generøs, våre vurderinger mer nyanserte. Grunnlaget for et fruktbart meningsbytte er lagt.

Det er sakprosaen som er den normative stilistikkens emne. På diktningens område har den ingen ting å gjøre. Fiksionsprosaen kan gi impulser til sakprosaen, men tar ikke imot ordre fra den. Når Ham-sun skriver *Da jeg bad om hus svarte hun med den største tillids-*

Over til side 5

SPRÅKLIG SAMLING

**Redaktør: Knut Kvigne, Nedre Kalbakkvei 2 D,
Oslo. Tlf. 25.19.74.**

Pessimisme—men---

I denne debatten om å se pessimistisk eller ei på språkutviklinga («kald-dusjane»), er det lett å glømme utgangspunktet.

Viss en er stadbunden i sitt syn, eller blander språksyn opp med nasjonalromantikk, så er det rimelig å vente ei forholdsvis brå vending for utsiktene i ei tid med industrialisering, folkeflytting og vekst i samkvem og samferdsel. Eller for nasjonalromantikkerens vedkommende er det mørke utsikter i ei tid da nasjonene løyser opp grenseomgrep som toll og mynt, pass og rett til å ta arbeid.

Slik sett er det ikke lyst.

Men frigjør en seg fra slike sideomsyn og konsentrerer seg i staden om sjølve språket som kulturfaktor og middel til å kommunisere med, blir utsiktene andre.

Da gjelder det ikke bare å bevare men også utvikle særpreget i språket i takt med fremmend påvirkning. Å ha styrke og evne til å ta opp nye ord og omgrep, *holde det på høyde med utviklinga*.

I ei slik tid kan purisme og gamle sideomsyn bli farlige fordi de lett vil hemme og hindre ei utvikling der det gamle ellers blir vals ned om det ikke evner å finne si form for tidsepoken.

Da kan særpreget gå tapt. Og med det vil sjølve språket og den kultur det står for løyse seg opp, forsvinne i fremmend påvirkning.

I purisme og nasjonalromantikk ligger fristelsen til konservering og blinde for det levende livet.

Verken Ibsen og Kielland eller Garborg og Vinje, våre store fra ei stor tid, kan legges fram i sin opprinnelige skikkelse for ungdommen i dag.

Flittige lektorer må sitte om kveldene og flikke på språket til meisterene og lage skoleutgaver av dem for å nå fram til ungdommen. Det er oppstått et gap mellom Vinjes landsmål og Ibsens riksmål på ei side og moderne norsk og moderne nordmenn på den andre som gjør gigantene i original til noe nye generasjoner ikke vil bry seg med.

I et slikt tidsrom hånes og spottes og æreskjelles de som prøver seg på å gjøre klassikerne begripelige. I purismens navn skjer det!

Om noen år vil disse verkene bli lukkete bøker for norsk ungdom om vi ikke tar oss på tak.

Men midt i denne fåfengde striden for å konserve opplever vi at kavnorske ord og vendinger trenger inn i bokmålet med en fart og styrke som aldri før. De har alle det sams at de sjeldent trenger det som er der fra før. I fall de gjør det, så må det fortrentge være både gammelmotig og upraktisk.

Men vi har til gjengjeld fått et rikere språk med høve til stertere nyansering av meininger og vendinger enn før. Som oftest er dette ord og uttrykk som er særskilte og lette. Og vi trenger *alt* det nye som er tatt opp på denne måten.

Denne utviklinga er det just ikke grunn til å bli pessimist over. Den forteller heller om livskraft.

Framsteg (før var det bare tale om fremskritt) i formverket derimot, og i bruk av diftonger følger ikke med i samme tempo.

Men det er vanskelig å si *nemnden* for den nemnda som i dag står ved sida av komiteen. Da lyder det like godt med «aftenpostsk» *nevnden* (som sikkert ikke har så lange livsutsikter).

Sjøl om skoleutgavene ennå ikke tør røre Bjørnsons *jenten* (Marit), så virker hun svært kunstig for den generasjon som leiker med henne i slacks.

Det fins framleis sene mennesker som går omkring på sine ben. Men det skjærer i ørene.

De kavnorske orda aksepteres fordi de er gode. De lar seg ikke bryte av et kunstig formverk.

Dette trekket ved situasjonen kan det også være grunn til å legge vekt på.

BLI
MEDLEM!

STØTT

SPRÅKLIG SAMLING

Skriv til adresse
postboks 636, Oslo
og be om nærmere
opplysninger.

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Medlemspenger, kr. 10,— pr. år for dem som har eiga inntekt, og kr. 5,— pr. år for andre. Postgiro 16 378.

Formann: Rakel Seweriin, Stortinget, Oslo, tlf. 41.38.10

Sekretær: Lars S. Vikør, Postboks 636.

Kasserer: Ivar Hundvin, Postboks 636. Tlf. 41.77.00

Livsvarig medlemskap, kr. 100,—

Nye medlemmer:

Egil Hekneby, Tønnes Madsson, Arne E. Oldem, Inger Bakken, K. Piene, Einar Tønnessen.

Om økonomien i Landslaget

Som dei fleste medlemmene våre vil vite, har Språklig Samling alltid stridd med ein dårlig økonomi. Vi har ikkje andre ressursar enn det medlemmene våre kan ofre på oss, i kontingen, bladpengar og gaver. Da vi måtte stifte gjeld i haust, for å få trykt småskriften «Framlegg til samlenormal», hadde vi derfor bare ein ting å gjøre: å vende oss til medlemmene og be dei hjelpe oss ut av knipa. Og vi fikk bevis for at det nytter. Sia vi sendte ut oppropet vårt i førre nummer av bladet, har det kommi ein strøm av bidrag inn på kontoen vår. I dag har vi betalt både trykkingsutgiftene på heftet og dei andre gjeldspostane vi hadde dradd på oss. Vi kan derfor nå koncentrere oss om arbeidet i tida framover.

Med dette vil vi takke alle dei som har sendt inn bidrag til oss. Dei har gjort det mulig for oss å fullføre den viktigaste oppgava vi hittil har hatt: å få utgitt og spreidd framlegget vårt til samlenormal. Vi vil spesielt takke dei kontaktmennene som har tatt imot og selt heftet. Men vi vil også minne om at vi framleis har ein ganske stor del av opplaget att her inne, og at dei som vil ha tilsendt eitt eller fleire eksemplar, enten det er for å selte eller for å ha eitt sjølv, dei kan bare skrive til oss. Heftet koster kr. 2,— pr. stk.

Dessuten vil vi minne om at det ennå er ein del som ikkje har betalt medlemspengar for 1967, og vi vil oppmøde desse om å gjøre det snarast råd. Rett nok er økonomien for tida forholdsvis god, men vi treng meir, dersom vi skal få gjennomført det vi har planlagt for dette året. Vi tar sjølvsagt framleis med takk imot gaver frå dei som har råd og vilje til å ofre noe, mye eller

Over til side 12

Styret i Språklig Samling

har i perioden 1966—67 denne sammensettninga:

Sentralstyret

Formann: Stortingsrepresentant Rakel Seweriin

Nestformann: Lektor Jakob Skauge

Sekretær: Student Lars S. Vikør

Kasserer: Konsulent Ivar Hundvin

Redaktør: redaktør Knut Kvigne

Styremedlemmer:

Byråsjef Gunnar Mortensen

Kontorsjef Olav Tveitan

Varamenn: Lektor Magne Aksnes

Arkivar Gisle Gravem

Student Tore Moen

Landsstyrets medlemmer

Varamennene til sentralstyret:

Rektor Halvor Dalene, Bø i Telemark

Lektor Ola Halvorsen, Skien

Lektor Svein Hofseth, Arendal

Lektor Torkel Magnusdal, Kr. sand S.

Laboratorieassistent Tomas Refsdal,

Rjukan

Lektor Egil Røssaak, Ålesund (p. t.

Flekkefjord)

Skoleinspektør Einar Tønnesen,

Nøtterøy

Varamenn

Trygve Bratteteig, Sola

Forfatteren Waldemar Brøgger, Harestua

Lærer Reidar Bækkelund, Brumunddal

Skolestyrer Leif Egerdal, Sarpsborg

Byråsjef Halldor Heldal, Oslo

Forfatteren Kåre Holt, Holmestrand

Skolestyrer Knut Opheim, Lunde i

Telemark

Skolestyrer Lars Sødal, Lørenskog

Rektor Gustav Saastad, Otta

Apoteker Brynjulf Tangen, Kyrksætersøra

Bibliotekar Jon Vidar, Skien

Dr. philos. Helge Ytrehus, Lillehammer

Lensmann Birger Øverås, Kolvereid

Ingeniør P. K. Aamo, Surnadal
Skoleinspektør Reidar Aavik, Sauherad

Gåver pr. 10. febr. 1967:

L. R. 200, T. Mathisen 10, I. Bakken 15, R. Seweriin 35, H. Heldal 10, E. Hildrum 10, G. Jenshus 20, A. Hellevik 10, T. Nomeland 25, P. Hjelle 15, R. Berli 10, Y. T. Greibrokk 20, T. Moen 28, K. Opheim 25, A. Skogheim 25, I. Hundvin 30, A. Grimstad 15, J. Risdal 10, O. Tjørhom 20, A. Ramnefjell 10, R. Berli 15, I. Torvik 10, K. Skeidsvoll 10, L. Sødal 50, W. Brøgger 25, E. V. 40, E. Slaatto 15, R. Seweriin 50, A. F. 25, N. Straatveit 50, K. Haave 15, H. Dalene 100, J. Risdal 15, J. Kallset 10, G. H. 20, J. L. Tellesbø 25, Kr. Opstad 25, E. F. H. 25, B. Opsahl 15, Th. Wiersen 15, N. Sagen 40, M. Løvik 10, R. Bækkelund 10, A. Omholt 40, L. U. 25, Olsen 10, O. Løvland 25, M. Sprauten 15, E. E. H. 40, P. Rosland 25, A. Salveson 25, T. Floden 25, I. Skjånes 50, Dr. B. Sand 25, B. Tømmerås 20, N. Ausland 10, J. Fonnum 10, M. Johannessen 25, A. og T. Magnusdal 50, A. E. Oldem 50, O. Skaug 10, O. Dalgard 25, F. Hødnebø 25, Rosenquist 10, K. Romstad 15, Y. T. Greibrokk 50, A. K. 10, G. K. 10, T. Nome land 25, I. Sognnes 20, M. Fønhus 50, P. Mørch 25, C. T. 15, H. O. 15, G. B. 25, P. V. 8, G. Kristofersen 40, S. og L. Groven 30, F.-E. Vinje 25, J. Aune 25, A. og H. Sætra 50, A. Anda 20, S. B. Spjelkavik 10, J. Sanden 40, Olav Åse 100, T. Skard 15, A. B. Knapskog 25, T. Messel 20, L. O. 50, O. Skjold 10, H. Landsverk 100.

Rett og galt.....

Over fra side ②

fuldhed at ja hun skulde spørge, hvorpå hun gik ind i et lidet rum ved siden av eller (om Isak Sellanaa) Hvem andre gik med et slikt opsyn i ansigtet! — da er dette en avvikende språkføring i sakprosaen. Tarjei Vesaas skriver (i «Kimen»): det ser eg at er dumt av meg. Et annet sted i samme boka heter det: alt det som er sviande skam at blir nækt. Setningsknuter av denne art hører heller ikke heime i sakprosa. Videre: Johan Borgesen skriver i den boka han gir ut i høst, «Ord gjennom år»: selv om det er hendt blir det på en måte uhendt. Om en gymnasiast i en resonnerende stil kopierer Borgesen her, bør han nok få rød strek for «språkfeil».

Forfatteren av en artikkel i Aftp. 20. 8. 65 må også finne seg i å bli irettesatt når han innleder slik: *Hr. redaktør! Som mangeårig tidligere norsk representant ved OECD vil De kanskje tillate meg å gjøre noen bemerkninger til Deres oppslag mandag 16. august.* Forfatteren synder nemlig mot den viktigste regel for god stil: Skriv klart! Leseren vil nemlig tro at det er redaktøren som har vært OECD-representant, mens det av fortsettelsen framgår at det er innsenderen som har vært ved OECD.

NOEN FLERE EKSEMPLER fra avisspråket: I Arbbl. 16. 7. 66 fins en notis der vi leser om *en nylig kjempeannonse*. Uttrykket er avvikende, idet adverbet *nylig* blir brukt som attributt, i adjektivets funksjon. Uttrykket forekommer i en kort melding på musikk- og platesida og støter neppe noen; i seriøs stil bør det ikke brukes. Noen tilsvarende uttrykk har likevel fått innpass i språket, f. eks. *et forgjeves forsøk*, som ingen vil protestere imot. (Kan vi godta *den gradvise framrykningen*, *det forgjeves forsøket*, *en forsøksvis demonstrasjon*?

I en overskrift i Arbbl. 1. 9. 66 står det: *Stortingskomiteer reiser/ Norge på kryss og tvers.* Årsaken til den eiendommelige konstruksjo-

nen er uten tvil det helt spesielle konsentrasjons-kavet som gjelder for den språklige utformingen av overskriftene. I vanlig sakprosa kan ikke det siterte uttrykket godkjennes. (Jfr. Verner von Heidenstams «*jag längtar marken, jag längtar stenarna där barn jag lekt.*» Men her lar vi sjølsagt rødblyanten ligge.)

Carl Hambrø skriver i sin roman fra i høst, «*Vi vil oss en drøm*»: ikke vite eller tenke eller høre, men nervekjenne — havets veldige åndedrag. Det påfallende er det konsentrerte verbet *nervekjenne* = kjenne med nervene. Denne ordtypen (kalles *retrogradering*) er på frammarsj i vårt språk, men nesten bare i journalistisk stil, og bør ikke aksepteres overalt. Ordtypen tjener til konsentrasjon av uttrykket, og er vel derfor så vanlig i avisspråket. En del av verbene som hører hit har glidd inn i språket og bør godkjennes fullt ut, f. eks. *fyllekjøre*, *dagdrømme* o. a. De fleste er tilfeldige, oppstår i øyeblikket og dør med det. Noen eks. fra avisene i den seinere tid (alle i overskrifter): *Soldater i /Steinkjer/piratsendte* (Aftp. 30. 9. 66), *Plast-vant i V. Tyskland/nordmennene dominerte* (Arbbl. 3. 10. 66 — det handler om Wirkola), *Ole Ellefsæter/platedebuterer* (Arbbl. 3. 9. 66), *Gerhardsen «jubileumstaler» for Borten* (Arbbl. 13. 10. 66).

DET ER VANLIG å skille mellom ulike typer av framstillingsmåter, stilarter. Språkets hovedstilarter kalles gjerne høgprosa, normalprosa og lågprosa; denne tredelingen av stillagene hører likevel dårlig for den moderne prosaen. En av grunnene er at det følt høgprosa og lågprosa skulle dekke, blir så altfor lite, og at normalprosaen får seg tildelt et veldig virksomhetsområde, slik at en mengde ulike språksituasjoner tvinges sammen under en enhetlig stilbetegnelse. Dessuten er det både her og i Sverige skjedd en utveksling mellom stillagene, i alminnelighet slik at ord og syntaktiske prinsipper fra låg- og normalprosaen har trengt opp i skalaen. Avstanden mellom talespråk og skriftspråk er blitt mindre, uttrykkmåten ledigere — skriftspråket er blitt mer lettlest. I Norge tenker vi oss gjerne at frigjøringa fra latinsk-tyske stilidealer

henger sammen med den medvetne fornorskingspolitikken, og forenklingen har sikkert gått lenger hos oss enn i Sverige. Men også svenskene kan konstatere at en språklig demokratiseringsprosess har omstøpt svensk sakprosa, og det er tydelig at denne tilnærminga til talespråket har skjedd i særlig raskt tempo etter at radioen og fjernsynet kom inn i alle stuer.

På denne bakgrunn er det lett å forstå at en språkmann av den eldre generasjon kan komme til å avvise som stilbrott og dermed «språkfeil» noe som den yngre oppfatter som normalt eller i allfall akseptabelt. Dessuten rår det heller ingen full enighet om prinsippspørsmålet: er det verdifullt å opprettholde strenge stil-skillemerker? Den ene vil verne stilforskjellene, den andre ikke.

Spørsmålet om «rett» og «galt» i språket kan altså vurderes fra ulike synsvinkler, og vi får bare konstatere at vurderingsnormene har skif tet sterkt opp gjennom tidene. Med gjennombruddet for den historiske språkvitenskapen i begynnelsen av 1800-tallet ble den historiske normen dominerende. Avgjørende for om et språklig uttrykk skulle godkjennes eller avvises, var forholdene på et eldre stadium i (skrift-)språkets historie. Dette var som regel rettesnora for P. A. Munch og Ivar Aasen. En form som *skau* (sideform i bokmål, dessuten oppført i Riksmaalsforbundets ordliste), ville ikke kunne godkjennes i skriftlig bruk etter dette syn. Et tilsvarende resonnement møter vi i dag hos folk som protesterer mot en form som *bortelimere* (istf. *eliminere*) og avviser bruken av *klimaks* i betydningen *høydepunkt*.

Seinere kom en periode i språkvitenskapens historie da språket ble sett på som en levende organisme (slagordet møter vi i debatten den dag i dag); på samme måte som et tre vokser seg vakrest uten inngrep av mennesket, slik utvikler språket seg best om det blir latt helt i fred. Det «beste» uttrykket var det som faktisk var i bruk, det som hadde seiret i tevling med tilsvarende uttrykk. Etter denne oppfatning var aktiv språkrøkt og alle forsøk på regulering av språket uten nytte eller direkte skadelige.

Over til neste side

Norsk ordbok

Over fra side 1

norske skriftspråk, riksmål, bokmål, ny-norsk og talemålet i by og bygd. Om vi noen gang får det, vil tida vise. Hittil har de to språkvariante vært behandlet hver for seg. Norsk riksmålsordbok ble lykkelig avsluttet i 1957 etter 35 års arbeid. Den henter sitt materiale fra riksmållitteraturen fra Wergeland og opp til vår tid, og har dessuten med en god del stoff fra talemålet med spesiell vekt på såkalt dannet talemål i byene. Det er ei rik ordbok, men likevel med sine 4 store bind beskjeden i omfang i forhold til f. eks. Ordbog over det danske Sprog, som er på hele 27 bind, og den tilsvarende svenske som blir enda større.

For norsk folkemål og nynorsk tale- og skriftspråk er situasjonen atskillig

I VÅRT HUNDREÅR har andre synsmåter dominert. I prinsippet lar vi den funksjonelle normen være bestemmende for vår vurdering av språkriktighetsspørsmål. I språkvitenskapen har språkets oppgave som sosialt instrument stått i forgrunnen, og i samsvar med det har oppfatningen av «rett» og «galt» endret seg. Det uttrykket er «galt» som ikke er formålstjenlig i språksituasjonen — det «beste» uttrykket er det som best klargjør forfatterens mening. Den svenske språkforskeren Adolf Noreen uttrykker det slik: «Språket är ett meddelelsemedel. Alltså är det språkbruk bäst, som bäst meddelar det, som skall meddelas.»

I Norge har spesielle historiske forhold skapt en situasjon som har gjort det naturlig å ta omsyn til faktorer som prinsipielt ligger utenfor den funksjonelle normen (fornorskingsarbeid, samlingsstrev). Men i praksis er nok ikke skilnaden mellom Norge og andre land så stor. Også hos våre nordiske grunner kan «utenforliggende» faktorer som innarbeidde vaner, ønsker om nasjonal «ekthet», omsorg for det nordiske språkfellesskapet osv. i visse tilfelle sette den funksjonelle normen ut av kraft. Der som her er den nok «bare» et nyttig utgangspunkt.

mørkere. Det er nå snart 100 år siden Ivar Aasens Norsk Ordbog kom i siste utgave, og med et forholdsvis stort supplement av Hans Ross i 1895. Begge bøkene bygger på norsk folkemål, eller norske dialekter om en vil, ruvende arbeid som er ganske uunnværlige, men langt fra fullstendige. Siden Aasens tid er det i tillegg grodd opp en frodig og fyldig nynorsk litteratur som hittil har savnet en leksikalsk behandling. Derfor er det ingen liten begivenhet at Det norske samlaget nå har sendt ut første bind (A — doktrinær, 1500 spalter) av en ny **Norsk ordbok** som, beregnet til 8—9 bind i fullført stand, vil bli det hittil største og viktigste ordbokstiltak i Norge. Hovedredaktør er Alf Hellevik, og ellers har Olav T. Beito, Nils Halland og Gunnar Pedersen vært med i redaksjonen av dette bindet.

Det trengs en ukuelig optimisme til å gå i gang med et slikt arbeid. Før det første ord kan festes til manuskriptet går det gjerne flere tiår med flittig innsamling av materiale. Arbeidet med Norsk ordbok tok til i 1930, med støtte av Stortinget og med mange gode menn som fødselshjelpere. Avdøde professor Sigurd Kolsrud som ledet arbeidet i lang tid, gjorde en betydelig innsats med ekserpering og ordinnsamling. Ganske enestående er den hjelpe som frivillige medarbeidere har ytt, over 600 ulønte bidragsytere fra alle kanter av landet har skaffet ordboka nær på en million sedler. Det er god, norsk dugnad.

Uten slik støtte ville verket neppe blitt så rikholdig som det nå er. Bevilgningene var til å begynne med kummerlige, og det er tvilsomt om vi hadde sett noe resultat på mange år ennå om ikke de velsignede tippemidlene var kommet tiltaket til gode. Det skal Norges almenvitenskapelige forskningsråd ha honnør for.

Den plan som er lagt opp for Norsk Ordbok er både stor og god. Den skal samle i seg tilfanget fra de eldre ordbøkene og utbygge dette med nyere innsamlet materiale fra norske dialekter. Dessuten skal den behandle hele det nynorske litteraturspråket. På den måten får vi for første gang en samling av alt målførestoffet, trykt og utrykt, og det nynorske skriftmålet fra sin spede begynnelse til dagens litteratur. Spørsmålet er bare hvorledes redaktørene har greidd å løse den oppgaven de har gitt seg. Det er alltid vanskelig å vurdere

et slikt verk med en gang det foreliger, fordeles og mangler kommer gjerne først til syne etter lengere tids bruk. På stående fot kan en ihvertfall si at det er den fyldigste ordbok som foreligger på norsk, definisjonene er klare og eksemplmassen passende avveid. Kanskje lider første del noe ved at litteraturen stadig er under ekserpering, på den måten vil det oppstå en liten skjevhethet ved at fylden øker ettersom arbeidet skrider fram. Men det er en tendens som kjennetegner alle større ordbøker, iveren etter å få ut de første hefter må nok betales med en del mangler, første hefte av Norsk ordbok kom ut alt i 1950.

Et særlig problem, som må ha voldt redaktørene ikke lite bekymring, er forholdet til de tallrike lån- og fremmedord i norsk. Purismen har sterke tradisjoner i offisiell nynorsk, Aasen og Ross koncentrerer seg også om «heimenorisk» ordtilfang trass i at de på bygdene må ha støtt på hauger av lånord som var grodd fast i folkemålet. Mangfoldige lånord, særlig tyske, kom inn i norsk alt på 13- og 1400-tallet og har lange tradisjoner i språket vårt. På dette punktet har redaksjonen brutt med de eldre prinsipper for «språkrensing» og latt kjeldene tale for seg. Og det må være en helt ut riktig synsmåte, dersom planen er å gi «eit heilt bilet av det nynorske målet slik det lever i tale og skrift.» Derfor er lånord som akkurat, aksje, akta, bold, celle, damp og mange flere kommet med, likeså et betydelig antall ord med forstavelsene an-, be- og de-. De mange lånord viser samtidig litt av den gjensidige påvirkning som har funnet sted mellom bokmål og nynorsk.

Ifølge forordet har redaksjonen vært litt mere tilbakeholden med fremmedord, idet det vises til den grundige behandling slike ord har fått i Norsk riksmålsordbok. Likevel er det tatt med et anselig antall slike ord, som rett og rimelig er. Det er alltid pinefullt for brukeren å løpe spissrot mellom flere verker. Dessuten, hvorfor skulle ikke nynorsk kunne betjene seg av fremmedord — som alle andre språk?

De mange funksjoner som ei større ordbok skal utløse, kan lett føre til at den blir bortimot uleselig for andre enn fagfolk. Ved et vell av forkortelser og diakritiske tegn skal det gis grammatiske opplysninger, erstatning for frekvente ord, kjeldetilvisninger og meget

DE FRIE INSTITUSJONENE OG SPRÅKET

Av JACOB SKAUGE

Dette emnet er blitt fast refreg i riksmålspropagandaen. Riksmålsfolka ønsker at språket skal normeres (med normering meiner vi her fastsetting av rettskrivinga med bindende virkning for alle som er pliktige til å følge offisiell rettskriving) av institusjoner som ikke skal stå til ansvar for andre enn seg sjøl. Det er unødvendig å peike på at ei slik ordning er uforenlig med våre demokratiske normer for utøving av makt, og for så vidt med normene i alle land der vi finner et virksomt demokrati. Vi forlanger at et utøvende organ må stå til ansvar for Stortinget, som så igjen står til ansvar for folket. Riksmålsforbundets krav om at en «fri institusjon skal få delegert myndighet til å gi ordrer til lærere og andre, er vel i grunnen uforenlig med vår styreform. Det lar seg bedre forene med

tanken om en korporativ stat. Så vidt en kan se av propagandamaterialet, stammer denne Riksmålsforbundets kongstanke opphavlig fra formannen, J. B. Hjort.

Tanken blei sist presentert for publikum av statsråd Willoch i TV-spørretimen 10/11. Willoch kom også med et tillegg: Språksaker burde avgjøres av frittstående akademi, «— som i andre kulturland». Hva er så tilfellet i andre kulturland? Har virkelig privatfolk fullmakt til å gi bindende regler for opplæringa i skolen? Det er det saka gjelder viss forholda skal kunne sammenlignes med våre forhold.

I gamle dager, for to-tre hundre år sia, kunne rett nok private institusjoner få utstrakt myndighet til å stelle med rettskriving. Det franske og det svenske akademiet fastsatte den første franske — resp. svenske — rettskrivinga. Men det er lenge sia, før demokratiet var innført og da forvaltninga stod på et etter våre forhold primitivt stadium. Det var ikke andre muligheter dersom landet i det heile skulle få ei rettskriving. Ut fra disse historiske tilgangene å slutte at private institusjoner uten videre har samme makta i dag, er feil. I vår tid vil borgerne, både i Sverige og Frankrike, forlange at gyldige påbud skal ha opphavet sitt i konstitusjonelt ansvarlige institusjoner, i regjering og folkeforsamling.

Hvordan er det så med rettskrivinga og de frie institusjonene i andre land, i land som vi kan sammenligne oss med? I Sverige har de en fri institusjon, Svenska Akademien. Men den siste svenske rettskrivinga, fra 1906, blei gjennomført av Ecclesiasticministeriet (Kjerkedepartementet), til og med mot Akademiets vilje. Demokratiet er nemlig blitt innført i Sverige, noe som motstanderne våre ikke ser ut til å ha oppdagd.

I Danmark blei den første offisielle rettskrivinga innført i 1775, av staten.

Rett nok var framgangsmåten svært summarisk, noe en måtte vente med det ufullkomne forvaltningsapparatet de hadde på den tida. Den siste kom i 1948, gjennomført av staten ved Undervisningsministeriet. Sia har også Danmark fått sin språkinstitusjon, Dansk Sprognævn, som er skipa etter mønster av Norsk språknemnd, men er noe sterkere knytta til staten enn denne. — I våre naboland blir altså rettskrivinga fastsatt av staten, og noen frihet som tilsvarer Riksmålsforbundets krav for vårt land, fins ikke.

I somme kulturland, f. eks. Finland og Tyskland, har vi meir eller mindre frittstående institusjoner. Men det er den avgjørende forskjellen at disse institusjonene bestemmer ikke over rettskrivinga, for rettskrivingsendring er ikke noe aktuelt problem i disse landa. Disse institusjonene har til nær sagt eneste oppgave å gi råd i stilistiske spørsmål. Slike spørsmål kan etter sin natur ikke være gjenstand for påbud fra statens side, og er det heller ikke i vårt land, så forholda er ikke sammenlignbare. Det er ei tilsniking når Riksmålsforbundet vil støtte opp sitt krav med å vise til slike land.

England (som vel også må reknas for et kulturland) frambyr et interessant eksempel. Der har de ingen «frie institusjoner», og heller inga rettskriving fastsatt av styremaktene. Den nokså umulige rettskrivinga som Samuel Johnson brukte i si ordbok for et par hundre år sia, blei godtatt ved stilltende semje fordi den var uten konkurranse. I vårt hundreår har det vært gjort iherdige freistnader på å gjøre stavemåten mindre brysom, og forsøk med ny rettskriving (ITA, Initial Teaching Alphabet) har vært drevne i engelske og amerikanske folkeskoler i over ti år. Forslag om ny rettskriving var oppe i Parlamentet to gonger, i 1949 og 1953. Under parlamentsdebatten var det deltakere som etterlyste frie institusjoner, ikke for at disse skulle overlates retten til å bestemme, men for at de skulle **komme med utarbeidde rettskrivingsforslag som Parlamentet kunne ta standpunkt til**.

Så det var det. Ideen om frittstående institusjoner til å avgjøre rettskrivings-spørsmål er et propagandafantom. Rett nok er ikke språksaka hr. Willochs område, men en statsråd bør vel i alle høve vare seg for å blande fantom og faktum. Det kunne bli en vane.

Jakob Skauge.

Eit hovedverk om norsk målstrid

Av LARS S. VIKØR

Einar Haugen: «Language Conflict and Language Planning. The Harvard University Press 1966. Case of Modern Norwegian.» \$ 10,—

Ein av dei fremste utenlandske ekspertane på norsk språk er amerikaneren Einar Haugen, professor i skandinaviske mål og i allmenn språkvitenskap ved Harvard University. Han er av norsk ætt, tok doktorgraden på ei av handling om Ivar Aasen og målrørsla, og har gjort eit banebrytande arbeid i utforskinga av norsk mål i Sambandsstatane. Her i landet er han kanskje mest kjent for den store norsk-engelske ordboka han ga ut i fjor, som vart lagt merke til bl.a. fordi opslagsord på bokmål og nynorsk her for første gong var samla i eitt band.

Haugen kom tidlig til å interessere seg for språkproblema her i landet; alt i 1951, da han var her og på nært hold følgte striden om skipinga av Språknemnda, fann han ut at det var på tide å gi ut ei brei framstilling av «den eineståande utviklinga som har karakterisert det norske språket i det tjuande hundreåret.» Nesten femten år gikk det før han fikk realisert denne ideen, men i dag ligg resultatet føre: ei bok på 400 sider med tittelen: «Språkstrid og språklig planlegging».

Av desse 400 sidene utgjør sjølve teksta bare 300; resten går med til tabeller og målprøver, bibliografi, merknader og kjeldeanvisinger. Litteraturlista og kjeldetilvisingane tar over 25 sider kvar, og det vitner om at forfatteren har sett seg grundig inn i problemet, frå alle synsvinklar. Det samme går tydelig fram av sjølve framstillinga. Den er delt i sju kapittel: Det første tegner opp ein internasjonal og historisk bakgrunn for den norske språkstriden, og diskuterer føremål og metodar i språklig planleggingsarbeid, reint allment. Dei neste fem kapitla gir ei framstilling av språk-

utviklinga i Norge frå 1814 til 1966, med hovedvekt på tida etter 1907, og den siste formen ein konklusjon og ei vurdering av framtidsutsiktene.

I innleiingskapitlet syner Haugen korleis den norske språkreisinga står i ein verdshistorisk sammanheng. Han viser korleis nasjonalkjensla voks fram i Europa med renessansen, og korleis den katolska kyrkja mista si åndelige monopolstilling på samme tid. Derved var det slutt med latinens særstilling som internasjonalt kultur- og kyrkjespråk, og vilkåra var lagt til rette for framvoksteren av nasjonale skriftspråk. Tre hundre år etter kom så den franske revolusjonen, og med den kravet om «fridom, likskap og brorskap» for undertrykte folkegrupper. Dette kravet førte m.a. til ei sterk interesse for folkelige kulturformer, også folkemål, og vi fikk ein serie språklike revolusjonar over heile Europa, m.a. i Norge. Denne utviklinga har haldi fram i dette hundreåret, etter siste verdskriga nådde den Asia, og kjem etter alt å dømme også til å gjøre seg gjeldande i Afrika. Forsåvidt kan vi si at det er eit verdensproblem Haugen tar opp i denne boka, og han meiner at «the case of modern Norwegian» kan være lærerikt for andre nasjonar som vil prøve tilsvarande eksperiment.

Desse språklike revolusjonane skapte eit behov som, såvidt vi veit, aldri hadde vori aktuelt før, nemlig behovet for det Haugen kaller «language planning», og som vi her i landet kanskje ville kalle «språkstrev», nemlig å sette opp eit mål for språkutviklinga og arbeide aktivt for å føre den i rett lei. Språkstrevet har, naturlig nok, tatt ulike former i ulike land, men visse grunnspørsmål må alle språkstrevarar ta stilling til. Haugen siterer her den indiske lingvisten, P. S. Ray, som har formulert tre grunnleggande målsettningar for alt språkstrev: Det må gjøre språket lettare å lære, det må gjøre det

rikare og meir presist, og det må gjøre den individuelle språkbrukaren meir skikka til å kommunisere med andre medlemmer av det samfunnet han hører til i. Her må ein legge til at ordet samfunn ikkje er definert nærmare, det kan bety familien, bygda, nasjonen eller til og med verda. Det kan godt hende at bedre tilpassing til ein av desse samfunnstypane betyr større motsetninger til ein annen, og dette er årsak til mange språkproblem.

Haugen sjølv sett opp fire grunnproblem for språkplanleggaren. For det første må han velje ei norm. Han kan da velje ut ei målform som alt er i bruk i det aktuelle området, eller prøve å konstruere ein ny standard, enten ved å søke tilbake til ei sams opphavsfarm, eller ved å finne fram til fleirtallsformer og legge dei til grunn. For det andre må han skape ei rettskriving som ikkje ligg for langt frå talemålet og som samstundes utgjør eit mest mulig lettlaert system. For det tredje må han arbeide med ordtilfanget, skape eller låne nye ord, og forme dei slik at dei høver inn i systemet. Og for det fjerde: reformene må godtas av samfunnet, i vanlig språkbruk. «Språkstrevaren spår, men språkbrukarane rår».

Det historiske oversynet over den norske språkstriden, som tar opp ca. 250 sider, er så grundig og detaljert at det er uråd å gi ei fullstendig vurdering av det her. Det er trulig den beste framstillinga vi har over norsk språkutvikling i dette hundreåret. For mange, særleg av den yngre generasjon, vil boka innehalde mye nytt stoff, og så vidt eg kan døme om den, er framstillinga helt prikkfri. Rettnok plasserer Haugen ein stad stortingsmann Gunnar Garbo i Arbeiderpartiet, men det er også den einaste feilen eg kunne finne på dei 250 sidene.

Her stig den norske språkstriden fram for oss som eit fengslende og engasjerande drama, hovedlinene i utviklinga er tydelige, men samtidig gjør detaljrikdommen, alle sitata, og sjølve framstillingsmåten stoffet levande og nært for oss, vi får eit klart inntrykk av korleis det språklike klimaet var i dei ulike periodane. Samtidig skaper den engelske språkdrakta ein viss avstand til dette dramaet som vi framleis står midt opp i og spelar med i. Forfatteren (og dermed lesaren) er bare tilskodar: han refererer uten å kommentere, stort sett. Dermed oppnår han ein grad av objek-

Åpent brev til Noregs Mållag

Fra lektor Torkel Magnusdal

I 1945 hadde 34% av alle norske barn nynorsk som opplæringsmål i folkeskolen. I 1955 var tallet gått ned til 28%, og i 1965 var det 20%. At dette betyr noe, vitner det festschriftet om som blei gitt ut ved Noregs Mållags 60 års jubileum i 1966. Her skriver N. M.s eigne folk åpent og ærlig at der inga ramtid er for nynorsken. Hans Øst-

vold legger korta så tydelig på bordet at en må være nokså blåøyd for ikke å bli overbevist. På side 53 skriver han: «På dei siste 20 åra har nynorsken gått sterkt tilbake i folkeskolen. Det ser ut til at denne tendensen vil halda fram, og det er fare for at nynorsk som huvudmål i folkeskolen om ikkje så svært mange tiår vil vere historie, dersom

tivitet som ein trulig må være utlending for å klare.

Haugen ser på Vogt-tilrådinga som ein verdifull konklusjon av utviklinga i «den stormfulle perioden vi har skildra i dei tidligare kapitla», «eit nytt debattgrunnlag». I konklusjonskapitlet hevder han at språkstrevet har ført fram på eitt punkt: det har gitt Norge ein særmerkt språklig identitet. Også bokmålet er i dag klart åtskilt frå dansk. Men det endelige målet: å samle folket om eitt skriftspråk på «folkemålets grunn», det er ikkje nådd. Hovedårsaka til dette, meiner Haugen, er at dei radikale formene i bokmålet ikkje høver inn i den tradisjonelle strukturen i målet. Verken nynorsk eller radikalt bokmål svarer null ut til noe levande talemål, og derfor står dei veikt i høve til «riksmålet». Håpet om at dei austnorske målføra kunne fungere som ei bru mellom bokmål og nynorsk har slått feil p.g.a. den manglende sosiale prestisjen hos desse målføra.

Mest trulig er det, etter Haugens syn, at den nåværende språkstoda vil halde seg i lang tid framover, med eit moderat bokmål som det fremste riksspråket og nynorskbrukarane som ein aktiv minoritet. Han er såleis ikkje særlig optimistisk, sett frå vårt synspunkt. Samnorskstrevet vil nok halde fram, i alle fall i privat regi, men å skape ei samnorsk norm som har sjanse til å få brei stønad i folket, det er ei vanskelig oppgave som ingen har klart ennå, så lenge samlingsformene «for begge parter virker som ei nivellering og ei vulgari-

sering av dei tradisjonelle måla». Denne konklusjonen røper ei resignert holdning til problemet, som i seg sjølv kanskje vitner om at forfatteren ser det på avstand. For oss som står midt oppe i det, er det vanskeligare å bare slå oss til ro med at vi neppe vil kunne nå det målet vi har sett oss, fordi det hittil ikkje er nådd.

Ei lita innvending: Haugen nemner i sluttkapitlet at den sterke riksmaalsopposisjonen etter krigen er et tegn på sunt demokrati. Det er rett nok, forsävidt som opposisjon i seg sjølv er eit viktig ledd i eit demokratisk system. Men han kunne ha lagt noe sterkare vekt på at opposisjonen mot samnorskpolitikken til dels har vori ført på ein måte som ikkje nett kan kalles demokratisk. Haugen gir sjølv døme på den fanatismen og den mangelen på respekt for folkevalte institusjonar som riksmaalspropagandaen har vori merkt av, og som vel bidrar meir til å hole ut demokratiet enn til å styrke det.

I Norge koster «Language Conflict and Language Planning» over åtti kroner, men eg vil si at den er verdt det. Den er ei gullgruve for alle som interesserar seg for norske språkproblem og ikkje frå før har skaffa seg så grundige kunnskapar at Haugens bok ikkje kan gi dei noe nytt (og det trur eg dei ferraste har klart!). Eg voner at den snart blir omsett til norsk og gitt ut som billigbok, slik at også dei som ikkje har ein tilstrekkelig fyldig pengepung og ditto engelsk-kunnskaper, kan få glede av den

Lars S. Vikør

målfolket ikkje greier å snu utviklinga». Og så fortsetter han litt lenger nede på samme side: «No er der sjølv sagt inga naturlov som hindrar nynorsken frå å vinne fram i byar og bystrøk. Likevel er det ikkje vanskeleg å forstå kvifor det ikkje lykkast. For det første dominerer bokmålet meir eller mindre fullstendig i aviser og vekeblad, og i den litteraturen folk les mest av, i radio, fjernsyn og film, for ikkje å snakke om i reklamen, stutt sagt på alle område der språkleg påverknad går føre seg. For det andre har Riksmaalsforbundet og den delen av bokmålsfolket som soknar dit, vori på offensiven i fleire år, og dei har utan tvil hatt hell med seg i sin agitasjon. Og for det tredje har bokmålet meir prestisje mellom byfolk flest, kanskje ikkje minst hos ein stor del av dei byfolka som er komne frå nynorsk miljø».

Dette er reine ord for pengene, og det tjener dere ledere av Noregs Mållag til heder og ære at dere har tatt med en slik artikkel i festschriftet. Men så er spørsmålet: Hva har dere tenkt å foreta dere? Hvilke mottrekk vil dere gjøre? Dere har vel ikke tenkt å sitte med hendene i fanget og se på at nynorsken dør ut som skolemål? Viss dere svarer at situasjonen er så ny at dere ikke har hatt tid til å tenke over den, må det være meg tillatt å minne om at så solide nynorskfolk som professor Halvdan Koth uttalte i en artikkel i 1916 at nynorsken var et Vestlands-mål, og at den ikke kunne bli noe folkemål — «slett ikkje her på Østlandet, det var så altfor mykje av ektaste østlandsmålet som ikkje fann rom innafor dette landsmålet». Og nynorskmannen professor Arne Bergsgård skreiv i 1937 at nynorsken fra første stund har tatt for lite omsyn til de østnorske målføra, og at den sia har vært for konservativ og ikke holdt følge med den framvoksteren som har gått for seg i målføra.

Men ingen sier det tydeligere enn nynorskmannen lektor Einar Austlid i en artikkel i Verdens Gang 22. jan. 1949: «Så lenge vi var eit bondesamfunn, var landsmålet det naturlege uttrykksmiddel for oss. Men då industri- og bysamfunnet vokste fram, vart landsmålet noko gamaldags, eller det strakk ikkje til. — Kven har reist omkring i landet sia Ivar Aasens dagar, lytta til levande tale og late den flyta inn i nynorsken? Kven har fornnyt nynorsken,

omforma han og modernisert han etter tidas krav? — Dersom vi seier Norge, skøyteløp, størrelse, betydning, begynne, bestemme, forandre, fruktbar, krampaktig osv., så lat oss skriva det og godta det som nynorsk. Lat oss opna dørene til nynorsken på vid vegg for levande tale (folkespråket) frå by og bygd.»

Dere ledere av Noregs Mållag kan med en viss rett svare at dere har da følgt med i rettskrivningsforandringer og tatt opp iallefall en del av de ord og uttrykk som det norske folk bruker i sin normale, daglige tale. Ja, det er riktig det. Men det er ikke nok. Med den store folkeflukta fra bygdene til byene, med alle de kommunikasjonsmidler samfunnet rår over i dag, med aviser, ukeblad, sport og mye mer, går nynorsken tilbake, mens et danskfarga riksmaål blir mer og mer dominerende. Det kan føre til et språklig tilbakeskritt som det kan bli umulig å rette opp. Spørsmålet er da hva en kan gjøre for å fremme et skriftspråk som dekker normalt norsk talespråk. Svaret er kort og godt — samnorsken. SAMNORSKEN ER ALTERNATIVET TIL NYNORSKEN. Samnorsken inneholder det beste i bokmål og nynorsk. Samnorsk dekker normalt talespråk i by og bygd. Viss dere — på grunn av den agitasjonen og hetsen som har vært drevet

mot samnorsk, rygger tilbake for dette ordet, så la oss kalle det radikalt bokmål. Det forener også det beste i bokmål og nynorsk, det inneholder de mest karakteristiske trekk ved det norske talespråket: a-ord som heia, hytta, elva, a-verb som dyrka, kasta, fiska og diftonger i bein, stein, røyk, hauk osv. Samnorsk eller radikalt bokmål har vist stor gjennomslagskraft i avisene som Dagbladet og flere, og i litteraturen med forfattere som Johan Bojer, Andreas Markussen, Magne Østby, Stein Balstad, Ragne Solås og flere. Også i faglitteraturen er samnorsken tatt i bruk av professorene Olav Skard, Johs. Høie og Hans Tilrem, A. Nordheim og flere, så dere behøver ikke å frykte for å komme i dårlig selskap.

Dette er ikke hyggelige ord å høre, men en gang må dere ledere av Noregs Mållag høre sannheten. Skyver dere dette fra dere med at nynorsken holder nok den tid dere har igjen, viser dere et lettsinn og ei ansvarslyse som kan komme til å bli Noregs Mållags skam for all framtid. Tenk dere om, erkjenn at slaget om «einaste riksmalet i landet» er tapt, og gå så inn for det skriftspråket som står det norske folkemålet nærmest — SAMNORSK eller RADIKALT BOKMÅL.

Torkel Magnusdal.

I dette er eg djupt usamd. Dette vil eg grunngje med ein del kjensgjerningar, dels med noko kjensleborne argument.

For å ta det siste først:

Eg er, ut frå dei kunnskapa eg i dag sit inne med, prinsipielt optimistisk når det gjeld nynorskens framtid, fordi eg veit at målet har kvalitet og at store grupper av folket vårt ser at det er ein umissande del av vårt totale kulturliv. Skulle det verkeleg røyna på ville store grupper som i dag er passive, kasta seg inn i kampen for nynorskens livsrett og dermed tilføra målet også ny kvantitativ styrke.

«Målrørsla», som andre ideelle rørsler, har sine toppar og sine bylgjedalar. Om me i dag synest vera i ein bylgjedal, skal me ta det med stor ro og arbeida trutt vidare» sa Ketil Skogen på 60-årsfesten i Noregs Mållag. Eg trur han har rett. Mangt tyder i dag på at folk, kanskje særleg innflyttarar i byane, er på leiting etter sine kulturelle røter, etter det som knyter dei til heim og heimstad og gjev dei identitet. Mon om ikkje koparkjelar og rose måling i bystovene og heimstadbunad på bydamene er teikn på dette? Mon om ikkje somme alt no har sett at målet, som i motsetnad til dette andre er levande, i langt større mon kan gje dei denne identiteten? Eg trur fleire vil sjå det etter kvart, og eg tolkar den sterke interessa for t. d. Studentmållaget i mammumiljøet mellom murstein på Blindern som eit uttrykk for det same.

Så til det meir objektive:

Det er ei kjend sak at svært mange av dei krinsane som gjekk over til nynorsk straks før krigen, særleg i de nordlege fylka, ikkje var godt nok mentalt førebudde på målskiftet. Når hundrevis av krinsar kunne gå over til nynorsk på eit år, er det klårt at stoda har vore uvanleg. Det var ei stemningsbølgje som gjekk over landet den gongen, og ein får eit klårt inntrykk av at det som bar bølgja fram i stor mon var tokken av at det likevel ville verta «nynorsk in our time» (for å sitera fritt etter Chamberlain), og då var det like godt å gjera spranget straks. Når valet vart gjort på dette grunnlaget, noko eg etter samtalar har fått inntrykk av at det mange stader vart, er det klårt at reaksjonen måtte koma. Kurva er merkt av dette.

Det er dei støaste målbygdene som framleis held på nynorsk. Her har han i alle år hatt sitt solide feste i tale-

To kald-dusjar

Professor Magne Oftedal hadde ein artikkel "To kalddusjar" i Språklig Samling nr. 3.

I "Norsk Tidend" skriver formannen i Noregs Mållag Olav Tungesvik ein artikkel der han syner til Oftedals artikkel. Vi har tillatt oss å ta Tungesviks artikkel med her.

I ordskiftet omkring nynorsk si stode i det omforma samfunnet, der bygder har vorte til byar i storleik og i målbruk, og der byfolket har flytt ut på landet, har det og vore mykje tale om kvantitet og kvalitet i det nynorske målet.

Me veit alle at mange skulekrinsar kring byane har mist nynorsk som opplæringsmaål, like eins at mange bydebyar har gått over til bokmål. Mange små nynorskkrinsar har og vorte sentraliserte bort, Men andre ord: Det har gått hardt ut over nynorskens kvantitet som skulemaål i etterkrigsåra. Professor Magne Oftedal gjev på dette grunn-

laget ei uvanleg dyster skildring av framtidssstoda for nynorsk i ein artikkel i «Språklig Samling» nyleg. Etter mitt skjønn er det ikkje grunnlag for ein slik pessimisme.

Ut frå statistikken over skulemalet i etterkrigsåra har han drege kurva inn i framtida og kome til at det vil vera slutt med nynorsk som skulemaål mellom 1990 og 2035. Endå snarare vil det gå i gymnaset. Oftedal medgjev at han har nytta ein «kvasimatematisk framgangsmåte», og at det ikkje er noko litande grunnlag. I dette er eg hjartans sambd. Oftedal finn likevel ingen teikn som tyder på at noko anna vil henda.

målet og mange av sine mest trufaste tilhengjarar. Det er urimeleg å tru at nynorsken skulle verta røysta ut or desse krinsane med same tempo som han vart borte frå dei meir «vaklande» og ubude bygdene. Dessutan har det vore ein markant stagnasjon i talet på krinsar som har forlate nynorsken dei siste åra, og fleire storkrinsar har gått andre vegen. Noregs Mållag vil freista laga eit statistisk oversyn over denne utviklinga.

Me har i store delar av etterkrigstida vore vitne til at eit aktivt og effektivt propagandaapparat har vore sett inn for å få nynorsken bort frå gode målbygder. Denne propagandaen har mildna noko dei seinare år, og det er rimeleg å tru at den organiserte riksmålsrørsla vil sjå at desse aksjonane i sin røtste konsekvens er meiningslause og kan føra til andre verknader for det som vert kalla «vårt sprog» enn riksmåls-

folket ynskjer. Skulle dette mollom andre ting føra til «nynorskens død», kunne ingen med nokon rett hevda at målfolket ikkje skulle ha lov til å ha med normeringa av bokmålet å gjera. Eg trur at mange riksmålsfolk trass alt meiner det, når dei seier dei er glade i nynorsken og mange av dei verdiar han er berar av, og at jamvel mange av dei ville ta konsekvensen av det, om det skulle koma til ei eksistenskrise for nynorsken.

Og så til dette om kvalitet og kvalitet. Trass i ein kvantitativ tilbakegang i skulen, ser me i dag fleire kvalitetspennar skrive nynorsk enn nokon gong før i soga. Ein ser dette aller klårast mellom dei mange som nyttar målet som kunstnarleg uttrykksmiddel. Aldri har vel så mange unge diktargjevnader stige fram i ljoset og skapt varande verk på nynorsk mål. Mellom akademikarar

har synet på nynorsk og dei som nyttar han skift svært i dei seinare åra. Dette har utvilsamt samanheng med at det vert skapt så mykje med kvalitetsmerke på nynorsk.

Mon om ikkje desse sanningane vil få noko å seia for nynorsken si stilling i framtida, også kvantitativt?

Fleire moment kunne vore nemnde. Det er klårt at ting hender som kan gje grunnlag for pessimisme, men eg kjenner meg overtydd om at professor Ofte-dal teikna stoda altfor svart. Kan henda har han tenkt som Kielland at «den der vil vække, må overdrive». Lat oss i alle høve vona at ei verkeleg vekking vert verknaden av spådomane hans og at dei som slumrar, vil sjå at nynorsken i fram-tids-Noreg er **deira** ansvar.

Hans Olav Tungesvik.

Arbeiderbevegelsen og riksmålet

Av
lektor Jakob Skauge

Om dette emnet har Erling Granholt, som etter det han sjøl opplyser (boka *Uhar mange opplysninger om Erling Granholt*) er oppvokst i arbeidermiljø, skreve ei bok. Han beviser her, på grunnlag av iherdige historiske studier (han opplyser også om det), at arbeiderbevegelsen alltid har vært og alltid vil bli riksmålsvennlig og vice versa. Rett nok blei Alfred Eriksen ekskludert av Arbeiderpartiet i 1912 p.g.a. sin riksmålsfanatisme, rett nok var Tranmæl, Koth og ei mengd andre av førerne i partiet erklærte samnorskfolk, men det er bare unntak som bekrefter regelen. Dess fleire unntak dess bedre bevis. Det sorgelige er at målfolk og samnorskfolk lumskeligen har dreve infiltrering og ført sprogsaken inn i politikken. Koht var den verste. Men nå er det slutt på det. Erling Granholt har avslørt dem. Sjøl har han sagt klart og tydelig fra til kandidatene at den som

vil bli nominert fra Vestfold, må arbeide for riksmålet. En av kandidatene på et nominasjonsmøte ville ikke gå med på det, «og han tapte på det», sier Granholt (s. 85). Dette kalles «å få sprogsaken ut av politikken».

Ved sida av Granholt forteller også boka om andre forfattere. Alle har vært store, alle har vært radikale, og alle har vært riksmålsvennlige. Også Helge Krog, som var en av de første medlemmene av Språklig Samling og som gjorde blodig narr av Øverland da denne blei formann i Riksmålsforbundet. Også Odd Eidem, som «tilhører nyradikalismen i Norge» (s. 38), og lektor Roll. Begge disse to fører for tida en heltemodig kamp på de radikale barrikadene i «Farmand». Ikke å snakke om Ernst Sørensen. — Andre litterære opplysninger er like vederheftige.

Om Trygve Bull får vi vite at han skifter standpunkt ofte og gjerne.

Stor omtale blir vidd formennene i Riksmålsforbundet, som alle har vært arbeidervennlige og radikale. Men her sakner anmelderen noe, nemlig en omtale av den nåværende formannen, advokat J. B. Hjort. Han er forbigått. Når den radikale fortida til andre formenn blir vidd slik brei omtale, burde også denne formannens radikale fortid som «hirdsjef» hos Quisling før krigen i alle fall vært nemnt. Dette så mye meir som han ser ut til å være ganske radikal enda. Han er så radikal at en arbeiderparti-

mann, Jostein Nyhamar (Arb.bl. 19/12-66) stempler hans uttalelser som «Vulgarantisemittisme på det aller enkleste nivå, en raseprimitivisme av det slag som ligger til grunn for **all** rasediskriminering og -forfølgelse **alle** steder i verden». — Hvorfor er ikke dette nemnt? Her kan en virkelig snakke om radikalisme som har vaska seg. Nemnes kan også at Nyhamar stiller et åpent spørsmål til den språkorganisasjonen som advokat Hjort er formann for. Han spør «om advokat Hjort, som i dag er i stand til å gi uttrykk for synsmåter som dokumentert i sitatene ovenfor, har den nødvendige tillit for et slikt verv». Anmelderen har ikke sett noe svar på dette spørsmålet, så det ser ut for at Riksmålsforbundet er tilfreds med den radikale formannen sin. — Dette til underretning for hr. Granholt, viss han i neste opplag av boka vil gi fyldigere dokumentasjon av forholdet Riksmålsforbund/radikalisme.

Om Granholts språk er å si at han er for «fri sproguutvikling» og mot tvangsdirigering, og følgjer derfor stort sett den tvangsdirigerte rettskrivinga fra 1917. Bortsett fra noen små avvik, som f. eks. undertrykkede for undertrykte. (s. 32). Slikt er resultatet av heilt fri, en kunne gjerne si viltveksende språkutvikling.

Ellers handler boka for en stor del om forfatteren sjøl, og det er interessant lesning. Han har fått mange brev, ser

SPRÅKLIG SAMLING

det ut til, m. a. to fra Gerhardsen, som han har lest med stor interesse. Han bør fortsette med det. Ingen ting er så oppbyggelig som å lese gode brev.

Alvorlig talt, jeg er blitt bedt om å anmelde boka, men er ikke kar om å ta den alvorlig. Nøkternt vurdert er den vel nokså lik de andre propagandaskriftene fra Riksmålsforbundet, med de samme forvrengningene, de samme underslag av relevante fakta, de samme halvsanningene, den samme mangelen på føling med historia. Men der er en forskjell. Leser en f. eks. André Bjerke, kan en stundom glede seg over gnistrende frekk framstilling, og det liver alltid opp. Men heller ikke den gleda blir en forunt ved å lese Granholt. Han er for hjelpelaus. Han er det bare synd i.

Om Riksmålsforbundet og politikken er vel ellers å si at medlemmene stort sett er konservative, med et sterkt islett av ytterste reaksjonære høgre, stundom så reaksjonært at en kan bli skremt. At formannsjobbene i det siste har gått på omgang mellom eks-kommunister og eks-nasister, kan ikke motbevise denne påstanden. (Jeg gjør igjen merksam på at det er Granholt sjøl som har dradd formennenes politiske fortid fram i lyset). Klassebevisste arbeidere og bønder har da heller aldri vist noen affinitet til Riksmålsforbundet. Arbeiderne i vårt land har nytt godt av det språklige oppryddingsarbeidet som staten har dreve. I mange andre land har arbeiderne, på grunn av språket, ei kjensle av å stå utofor kulturen, og må innta ei hatten-i-handa holdning straks det er tale om kulturspørsmål. Hos oss er det ikke slik i den grad. Språkutviklinga har styrkt arbeidernes sjølkjensle og deres muligheter for å «høre til». Vi våger faktisk den påstanden at Norge er litt

av et foregangsland på det området, og vi vil fortsette arbeidet, trass i Trygve Bulls og Granholts «radikalisme».

Erling Granholt: Arbeiderbevegelsen og riksmalet. Riksmålsforbundet 1966. 109 s. Kr. 10.

Jakob Skauge

Glem ikke postgiroblanketten til Språklig Samling

Sterkt om ville dyr

Magne Østby:

VARGEN ULER
FONNA

Bonden på en fjellgard tar en levende vargunge med seg heim fra Ulveskaret, og han bestemmer seg til å ale opp denne gråtassen til avlsdyr for interesserte hundeeiere. Men å temme ulv er lettere tenkt enn gjort, og en vakker dag eller ei bleik månenatt sliter Gråtass seg laus og gir seg i lag med sine ætlinger innover de kvite vidder.

Det er denne gråtassen boka handler om, og verre ulv har neppe holdt til i grensetraktene våre. Fortellingen er fylt av sterk dyredramatikk, av blod-jag og kamp med andre ville dyr og med mennesker.

Østby forteller godt og spennende. Han er på mange måter en ny Fønhus. Språket er ikke mindre radikalt, tvert om. Det er norsk i beste forstand. Det er ei oppleveling å sjå kor somme særmerkte nynorske ord glir naturlig inn i det radikale bokmålet. Magne Østby går forresten enda lenger, også reine dialektord og -uttrykk kommer med. Kan hende setter han i så måte leserne på en for krevende prøve. Et adjektiv som «greug» virker t. d. nokså fremmend, og jeg må vedgå at jeg ikke aner hva en «temjong» er. Verbale uttrykk som «feter seg steg for steg» virker også uvant, det samme kan en si om et pronomen som «noa» (i stedet for noe eller noen.)

Magne Østby skal ha takk fordi han er en av dem som viser at radikalt språk er et framifrå instrument for en skapende kunstner.

Leif Egerdal

Festlig barnebok

Else Frogner:

FEM GLADE UNGER

TIDEN

Else Frogner forteller friskt, enkelt og naturlig om fem barns hverdag heime på garden, på setra og på skolen, om julehelg og morsdag. Vivian Zahl Olsen har laga tegningene, gode tegninger som «beveger seg» og er medskapende i beste forstand.

Dialogene i boka er på ekte østlandsdialekt og står godt til språket ellers. Else Frogner fortjener takk og ros fordi hun skriver et språk som er naturlig for norske barn flest. (Det er dessverre alt for vanlig at barnebokforfattere bruker et sterilt bokspråk fremmend for alminnelig dagligtale).

Nå kan kanskje noen innvende at Else Frogner ikke er konsekvent i si språkføring sett i relativasjon til ordlista, men det er nettopp det som er noe av sjarmen ved Else Frogners språk, noe som beviser at det hun har skreve, er velsigna ekte.

Personlig kunne jeg likevel ønske at forfatterinna fant det naturlig å bruke diftonger, og jeg synes heller ikke at ei ordform som f. eks. «maven» passer inn i språket ellers.

Fortellinga eller fortellingene om de fem ungene er forøvrig skreve med ekte innlevingsevne og med et glimt av humor i øyekroken. «Fem glade unger» er — både når det gjelder innhold og utstyr — ei festlig bok om barn — for barn.

Leif Egerdal

Om økonomien —

Over fra side 4

lite. Men først og fremst er det viktig at vi får kontingenget og bladpenge fra dei som ennå ikkje har betalt for 1967, og vi vil derfor be desse om å hugse på oss, og hugse på at vi er heilt avhengige av deira stønad.

HYTTER — GARASJER

Reisverk og utv. panel til hytter leveres
montert på Deres tomt.

Tregarasjer - rekker og enkle - og STABIL
vippeporter leveres.

Ring 533690 Oslo, og be om brosjyrer.

PAUL DAHLØ — HASLUM

“Om ordlaging før og nå”

Ordboksredaktør Finn Hødnebø i radioens programpost 'Ordet' 6. febr. i år

Noen sier at språket er en «levende organisme». Det med organisme kan vi vel la fare, men at språket lever, at ordet lever, det kan vi ikke tvile på. Diktere og ordkunstnere ser det på **det** at et ord kan sette frø og spire, språkfolk registrerer ordets endringer i historiens lys. I de døde språk, som f. eks. latin, der har ordet gjort holdt for alltid, det endrer seg ikke, det formerer seg ikke. I de levende språk er ordet med i en langsom forbrenningsprosess både lydlig og betydningsmessig. Det gamle navnet **Sigwarduz** blir i tidenes løp til **Sigurd** som igjen er slipt videre ned til **Sjur**. Ordet **moro** betyr egentlig «hvile, ro i sinnet» — **mod-ro**, — men nå forbinder vi ikke annet med det enn «å ha det festlig, oppleve noe latterlig». Svenskene snakker til og med om «at **roa** sig — ha det **roligt**», når de skal ut og more seg. Eller tenk på ordet **disk**, som vi har lånt for lenge siden fra lat. **diskus** (el. gresk **diskos**). Det betyddet en liten rund treplate, plett, tallerken, dernest et lite bord, vi ser den gamle betydningen i uttrykket «å **diske** opp med alskens godt». Nå kjenner vi vel ordet helst som betegnelse på kjøpmannens disk, enda nyere: frysdisk, av stål og glass.

På den måten er orda i stadig bevegelse, de innordner seg nyere samfunnsformer og moderne tenkemåte.

De fleste ord lever naturligvis et ukontrollert liv, endringene kan først avleses etter lang tid, og de finner sted på det som gjerne kalles «det ubevisste plan». Men ikke alltid! det går godt an å lage ord også. Som et forholdsvis lite samfunn er det naturlig at vi hovedsakelig mottar nye impulser utenfra. De nye gjenstander og begrep skal ha en betegnelse også hos oss. Vi kan sjølsagt låne ordet som det **er** eller som det **lyder**, dersom det forøvrig passer inn i vårt språksystem, men vi kan også putte det nye begrepet inn i et allerede kjent ord, eller ganske enkelt komponere et nytt ord, helst av på forhånd kjente

elementer. Derved blir ordforrådet og uttrykksevnen i et språk utvidet ved en **bevisst** handling. Jeg tror at et språks livs-dugelighet, kraft og spenst nettopp viser seg i evnen til å suge opp nye begreper og å ikle begrepene en høvelig form. Et typisk eksempel på en slik bevisst ekspansjon kan vi finne i moderne islandsk, og kanskje **mere ledig** i svensk.

Men vi trenger ikke å gå utenfor vårt eget lands grenser for å finne noe liknende. Alt gammelnorsken hadde utviklet en raffinert teknikk til å motta og formidle alt det kulturstoffet som skyllet inn over Norge i middelalderen. Der kom den nye tro, kristendommen, med hundretalls nye ord, hele den europeiske lærde verden, litteraturen, nye skikker og styreformer, nye varer. Gammelnorsken smelter om hele det overveldende stoffet med en eleganse og smidighet som overgår enhver annen periode i norsk språkhistorie.

Ofte er det eldre hedenske begreper som må finne seg i å bli modernisert. De kristnes **inferno** — de ondes brennende bolig etter døden — får seg tildelt det eldre norske ordet **helviti**, som egentlig var plassert nord og ned i kuldeheimen. (Pussig forresten at straffestedet er brennende hett for folk som bor i varmere land, mens de hutrende nordboere trodde at på det stedet var uflysig kaldt!) Ordet **prophet** oversettes rett og slett med **spåmann**, han som kan forutsi noe i framtida; **discipel** blir like naturlig til **læresvein**. For det latinske **vesper** valgte de komposisjonen **aptansongr**, aftensang, og **vigilia** ble til **vaka**, som f. eks. Jónsvaka som siden ble til jonsok; økumenisk **consilium**, kirkemøte, ble oversatt med **stórping**. Dette ordet ble som kjent tatt opp igjen i 1814 og gitt som navn på vår nyskapte nasjonalforsamling. Det lå en god nasjonal ånd i det å velge et gammelt, **norsk** ord istedenfor de fremmede ordene **parlement**, eller **kongress**, som så å si bød seg fram gratis. Men, tilbake til gammelnorsk: en annen teknikk var å over-

sette det fremmede ord ledd for ledd. Den kirkelige avgiften **decima** (dekimasima) egentlig **en tiendedel**, kom derfor til å hete **tiund**, **tiende**; det ganske ukjente begrepet **conscientia** ble naturlig til **sam-vit**, **samvittighet**; lovuttrykket **decisio** svarer nøyaktig til det norske **orskurd** — det som er skåret ut (nemlig av loven), utvelgelse og anvendelse av det rette lovsted, rettsavgjørelse. Til og med et så yndig ord som **caprifolium** ble oversatt, første ledd **caper** betyr geitebukk, **folium** er blad eller lauv, altså måtte det bli **geitarlauf**, geitelauf.

Hvorledes står det til med norsken i dag? Har vi den samme evnen til å absorbere nye begrep og gi ordet en form som er funksjonell og hensiktsmessig? Både ja og nei. Det gjør ingen verdens ting at vi tar imot direkte lån som **jip**, **gir**, **swing**, **jass**, **link** osv., det er korte og greie ord som lett kan innpasses og gjøres produktive. Som de fleste andre språk har norsk mottatt tusenvis av slike ord som har vært til kraftig berikelse for oss. Men, der er en rekke andre innlånte ord som det er en jammer å høre fordi de kommer på tvers av vårt lydsystem og av den grunn aldri vil kunne tilpasses og vinne terreng utenfor de engere kretser. Jeg tenker på ord som **air-condition**, **designer**, **defroster**, **handicappede**, **container** og mange flere. Det er ofte lange ord, uforståelige ord for mange mennesker, og det kjedeligste er at skriftbildet ikke svarer til våre lydverdier. Så rikt som vårt språk vel må sies å være, så er det klart at slike ord godt kan finne brukbare norske avløsere. Ordet **handicappede** ser forresten ut til å skulle avløses av ordet **funksjonshemmede**, ihvertfall i lovverket. Ordet er bra nok, men kanskje litt langt, mon tro om ikke det kunne ha greidd seg godt med **hemmet**, **de hemmede**? Ord som **designer** og **de-**

**Støtt
Språklig Samling**

**Annonsér i
Språklig Samling**

froster er det lett å finne norske ord for, f. eks. **formgiver** el. **former** og **avfryser**; verre er det kanskje med **air-condition**. For 800 år siden ville de uten å nøle ha kalt det **tempring**, **lufttempring**, og dertil verbet å **tempere**, **temperere**, som nettopp uttrykker «det å blande ting sammen slik at en får det rette forhold».

Til slutt må jeg nevne ordet **bag** — av mange uttalt **bagg** eller **begg**. Det er da merkelig at det ikke kan erstattes av et tilsvarende norsk ord, vi har nok å ta av, sekk, pose, veske, taske, tine og det sørlandske **teie**, som kanskje saklig

sett dekker best. Men om nå ordet absolutt vil bli i norsk, så kunne vi jo fikse litt på det, vi kunne skrive og si **bagg** eller **bagge**. Det siste fins forresten både i gammelnorsk og i norske målføre, det er tifeldigvis nøyaktig det samme ordet som det engelske **bag**.

Det er så mange andre innlånte ord som ved et lite handgrep og en smule velvilje kunne rettes opp og gjøres nytige. Det er fremdeles en gjev oppgave for alle dem som interesserer seg for å dyrke sitt morsmål å finne levedyktige avløsere for mange av de skabelonene som tyner seg inn i språket vårt.

Dosent Bertil Molde:

UNDERSØK HELLRE.....

Det som framför allt faller en i ögonen när man jämför vår tids svenska språk med språket för låt oss säga en dryg mansålder sedan är att skillnaderna mellan det talade och det skrivna riks-språket har blivit mycket mindre, skriver docent Bertil Molde i «Postens Kundtidning». När det gäller skriftspråket, fortsatte han, är det ganska lätt att se detta — vem som helst kan ju själv se efter hur språket var i tidningar, böcker och i brev för några decennier sedan. Det kan då ligga nära till hands att man tror att förändringarna i allt väsentligt har gått i en och samma riktning, dvs att skriftspråket allt mera har kommit att influeras av talspråket. Men så enkelt är det ändå inte. Om man undersöker saken närmare skall man finna att också det talade språket har ändrats en hel del.

Skriftens inflytande på talet är något som framför allt hör det senaste århundradet till, ja i synnerhet de sista 40—50 åren. En viktig sak i sammanhanget är den allmänna folkundervisningen från mitten av 1800-talet, en annan den ökade inflyttningen till städer och andra tätorter, urbaniseringen, en tredje impulser från det språk man hör i radio och TV. Alla dessa företeelser har samverkat till att vi har fått ett allt mera utbrett talat riks-språk och till att dialekterna mer och mer plånas ut, och också till att de sociala skillnaderna i språkbruket minskar.

För många är det skrivna språket nå-

got av en norm också för talet, särskilt naturligtvis för dem som inte är uppfödda i riksspråklig miljö utan som senare i livet mer eller mindre medvetet byter språk. När de talar med eller till människor från andra landsdelar är det ofta naturligt att de använder ett mindre dialektalt språk, och i det språket är man inte alltid så väl hemmastadd — för säkerhets skull väljer man då ett språk som ligger nära det skriftspråk man har mött i skolan och som man möter i tidningar och böcker och i viss mån även i radio och TV. Bland annat på det sättet behåller skriftspråket en viss makt över det talade språket.

Det är hela tiden fråga om en ömsesidig påverkan. Det vardagliga skriftspråket påverkas av talspråket. Under de senaste årtiondena har denna ledigare och mer muntliga språkstil fått allt rikare användning i skrift, främst i tidningsspråket och i reklamens och affärsvärldens språk.

Vi har en stilart som inte följt med alls lika långt och lika lätt i utvecklingen mot ett ledigare och enklare skriftspråk och det är det s k kantspråket, våra myndigheters språk när de umgås med varandra men också när det umgås med oss, med allmänheten. Också det språket försöker man nu modernisera och bringa i överensstämmelse med de former av nutida prosastil som används i andra sammanhang. Detta kantspråk har sedan länge haft en egenomlig förmåga till expansion ut över

sina naturliga gränser, inte minst har det påverkat vårt affärsspråk. Det egenomliga är att det då framför allt är kantspråkets avarter och oläter som har imiterats. Man säger att något är erforderligt i stället för nödvändigt eller i stället för att det behövs, man använder konjunktioner som därst i stället för om, man undersöker inte något utan man verkställer undersökningar av något eller gör något till föremål för undersökningar.

Det är också en annan företeelse som tycks bli allt aktuellare och det är den alldelens ohämmade intagningen av utländska ord i vårt språk, särskilt då engelska. Dessa nya låneord är alltför ofta av typer som är svåratt passade till vårt svenska språksystem — det är ofta besvärande stora olikheter mellan stavning och uttal om man vill behålla originalspråkets uttal.

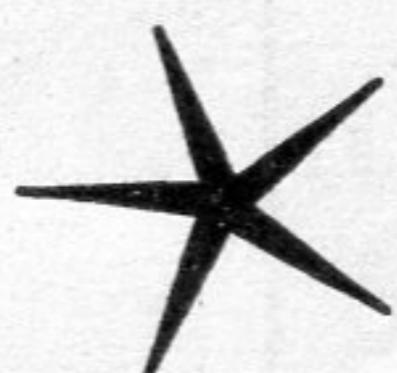
Jag menar inte alls att man skall vara purist i den meningen att man skall ersätta alla främmande ord med inhemska bildningar. Naturligtvis är det en vinst för svenskan att vi har ord som television, nylon, radar och mängder av andra — ord som är internationella och som samtidigt väl passar in i svenskans system. Men långt ifrån alla ord är av den karaktären. Det gäller att välja det goda och förkasta det dåliga — det gäller kort sagt att uttrycka sig med smak, med förfnuft och med eftertanke.

**Språklig
Samling
trenger din
stötte!**

**En organisasjon
kan klare seg
med lite penger —
men ikke uten!**

Bruk

Bø Sparebank

Ein moderne bygdebanks

Starta 1852

Telefon 71 og 340

CENTRUM ELEKTRO A/s

BØ I TELEMARK

- ★ Radio- og TV-service
- ★ Elektrisk utstyr

L/L BØ MØLLE

TELEFON 217

BØ I TELEMARK

MØBEL- HALLEN

O. TVEITAN

(Bak BP-stasjonen)

Tlf. 187

BØ I TELEMARK

Alt i møbler

Kontor- og hybelmøbler

★ SØLV

★ PLETT

★ TINN

★ BUNADSØLV

Gullsmed BESTELAND

TELEFON 202

BØ I TELEMARK

Lunde Sparebank

Oppretta 1862

Alle vanlige bankforretninga

Telefon 47

Vi ønsker alle velkommen til våre
avdelinger. Her kan De nå lettvint
foreta Deres innkjøp.

Midt-Telemark Samvirkelag

Avdelinger i Bø, Hørte, Gvarv, Ulefoss,
Lunde og Svenseid.

Midtbygda Handelslag

TELEFON 62

Snarkjøpsbutikk
med
særskilt
manufakturavdeling

Det største
utvalg
i
møblar

finner De hos

Einar Kaasa

Tlf. 274 — BØ

Vi bringer fraktfritt over
heile Telemark